

УДК: 143. 7 : [316. 4. 05: 005]

Л.Г. КОМПАНИЄЦЬ

СУЧАСНІ СОЦІАЛЬНІ ТЕХНОЛОГІЇ УПРАВЛІННЯ: СУТНІСТЬ ТА СПРЯМОВАНІСТЬ

Компанієць Людмила Георгіївна – здобувач кафедри філософії, викладач кафедри ділової комунікації, Запорізький національний університет

Розглядаються різні підходи до інтерпретації поняття «соціальні технології», які існують у науковій літературі, подається визначення сутності феномена «соціальні технології управління» в контексті сучасних суспільних трансформацій.

Ключові слова: технологія, соціальна технологія, техніка, соціальна діяльність.

Компаниец Л. Г. Современные социальные технологии управления: сущность и направленность

Рассматриваются разные подходы к интерпретации понятия «социальные технологии», которые существуют в научной литературе, дается определение сущности феномена «социальные технологии управления» в контексте современных социальных трансформаций.

Ключевые слова: технология, социальная технология, техника, социальная деятельность.

Kompaniets' L.G. Contemporary social technologies of management: nature and intention

The article deals with the basic approaches to the interpretation of the notion «social technologies» that exists in the academic literature. It gives the definition of «social technologies of management» in the context of modern social transformations.

Key words: technology, social technology, technique, social activity.

Постановка проблеми. Глобалізація є реальією сьогодення, під впливом якої відбуваються істотні зміни в управлінні як на рівні держав, так і на рівні окремих організацій. Серед визначальних тенденцій розвитку суспільства XXI століття виділяються також регіоналізація, раціоналізація та гуманізація соціальних взаємостосунків, інформатизація та гармонізація всіх сфер життєдіяльності суспільства, варіативність і прагнення до уніфікації в розвитку соціальних систем, плюралізм і релятивізм в ухваленні менеджерських рішень. У наш час все більше актуалізуються процеси розробки та впровадження у соціальну практику соціальних технологій управління як механізму ухвалення збалансованих менеджерських рішень.

Аналіз досліджень і публікації. Сьогодні проблеми технологій управління як ніколи раніше в історії людства безпосередньо зачіпають соціальні аспекти й аспекти що розкривають життєвий зміст, буття людини й людства. Більше того, історична своєрідність сучасної постановки цих питань полягає в тому, що об'єктивно (внаслідок внутрішньої логіки стихійного розвитку світової цивілізації в цілому) вони стають питаннями границь буття людини й можливості самого життя на Землі. В умовах загострення глобальних проблем сучасності людство стало відчувати себе бранцем випадковості й заручником технології. Так, В. С. Лук'янець у своїх доробках пише «... майбутнє людини постає як сурогатна онтологія, а саме, як буття, яке твориться людиною, що орудує все більш могутніми наукомісткими технологіями [11]».

У сучасній суспільствознавчій думці теоретичним обґрунтуванням можливості технологізації соціальних процесів займаються російські та українські вчені: В.М. Афанасьєв [1],

Є.О. Жукова [2], В.І. Іванов, В.І. Патрушев [3], М.Марков [4], М.Є. Осипов [5], В.І. Подшивалкіна [6], О.І. Ракітов [7], Н.П. Стефанов [8], О.Л.Скідін [9], М.Ф. Тарасенко [10]. Звертаючи увагу на кількість наукових досліджень з проблем використання технологічного підходу до управління соціальною діяльністю стає зрозумілим, що це питання є вкрай важливим.

З оптимізацією розвитку і функціонування об'єктів, суб'єктів, явищ, соціальних процесів, з залученням людських, матеріальних, інформаційних та інших ресурсів масштаби змін, що відбуваються, настільки великі, що спонтанність, стихійність такого руху може призвести до великої кількості помилок, до невиправданої розтрати сил і засобів. Перехід від стихійного до усвідомленого характеру суспільної практики стає очевидною соціальною істиною й технологічною вимогою епохи. Особливо зростає суспільна потреба в соціально-філософському аналізі сутності та змісту сучасних технологій соціального управління, що й виступає метою даної теоретичної розвідки.

Виклад основного матеріалу. Соціальна філософія не може не реагувати на глобалізаційні зміни, що відбуваються у суспільстві і торкаються кожного сегмента соціально-політичної та соціально-економічної сфери. Однією з провідних проблем соціальної філософії на сучасному етапі цивілізаційного поступу людства є аналіз змісту та сутності поняття «технологія» та окреслення особливостей її впливу на соціокультурну реальність. Суспільство досягло такого етапу в своєму розвитку, коли вирішення соціальних проблем неможливе без відповідної технології.

В реальному житті має місце діалектичний взаємозв'язок соціальної та технологічної систем. На розвиток технології впливають не тільки

економічні відносини і системи управління господарством, але й багато факторів соціального плану. Тому розгляд специфіки змісту поняття «технологія» неможливий без відносно до його соціальної складової, що у поєднанні все більше стійко характеризується як сукупність методів вирішення тієї чи іншої соціальної проблеми.

У вітчизняній соціально-філософській літературі зміст поняття «технологія» має еволюційний характер. Спочатку під технологією розумілася загальнотехнічна дисципліна, яка вивчає взаємодію засобів праці та сировини, матеріалів. Її інтереси, головним чином, зосереджувалися у сфері виробництва. Загальнотехнічне значення технології складалося з того, що вона розкривала найбільш раціональні шляхи побудови та організації виробничого процесу.

Більш широке трактування поняття «технологія» запропоноване болгарським філософом Н. П. Стефановим: «Там, де людина активно та цілеспрямовано ставиться до оточуючих її процесів, де вона прагне свідомо та планомірно змінювати природу і соціальне середовище, там, в принципі, можлива технологія [8, с.234]».

Технологія як найважливіший фактор формування та розвитку особистості, певна форма суспільної практики, на думку М. В. Тарасенка, являє собою своєрідний предметний засіб самоствердження людини у світі на основі праці та пізнання й одночасного розгортання в цьому процесі людських здібностей та творчого хисту [10, с.75].

Зрозуміло, що поняття «технологія» є досить багатозначним. Це можна пояснити тим, що технологія є відкритою складною системою, що вимагає нових підходів до категоріального апарату. У цих умовах особливої актуальності набуває створення цілісного погляду на об'єкт вивчення. Це можливо завдяки принципу додатковості Н. Бора [12], згідно з яким існує взаємозв'язок між різними описами об'єкта. Філософський сенс принципу додатковості полягає в тому, що кожен з описів може бути вірним лише частково і що необхідне додаткове описання одного і того об'єкта, інакше не уникнути суперечностей. За твердженням В. Гейзенберга, «перша передумова пізнання явищ природи - введення адекватних понять [13, с.125]».

Наведемо деякі визначення поняття «технологія».

За словами М. Маркова: «Технологія – це спосіб реалізації людьми конкретного складного процесу шляхом розчленування його на систему послідовних взаємозв'язаних процедур і операцій, які виконуються більш чи менш однозначно і мають на меті досягнення високої ефективності [4, с.178]». М. Марков пропонує розглядати технологію в двох аспектах: як систему знань про організацію дійсності, пов'язану з виконанням етапів, операцій, методів, дій з формування суспільних явищ, і як технологізацію цих знань у процесі діяльності, яка виражається у трудових діях людей, що відповідають вимогам конкретних

специфічних соціальних структур.

С. О. Лебедев дає таке визначення: «Технологія – послідовність матеріальних процесів і операцій, реалізація яких приводить до появи продукту (споживчої вартості) з необхідними та корисними для подальшого використання людиною властивостями [14, с.320]».

М. Желени вважає, що «технологія за своєю суттю – це інструмент, який використовується для перетворення факторів, що споживаються в продукцію або, більш загальними словами, для досягнення результатів і цілей. Технологія як інструмент не обов'язково повинна бути виготовлена з 1) дерева, сталі або силікату, вона може бути 2) рецептом, 3) процесом або 4) алгоритмом [15, с.86].

О.І. Ракітов називає технологію цілісною динамічною системою, що включає: «...1) апаратно-зряддеві засоби, операції і процедури, правила, стандарти, еталони і норми технологічної діяльності, управління технологічним процесом, необхідні для цього, 2) інформація і знання, 3) енергетичні, сировинні, кадрові та інші ресурси, а також 4) сукупність її економічних, соціальних, екологічних і інших наслідків, які певним чином впливають і змінюють соціальне та природне «середовище існування» даної системи [7, с.14]».

Новий політехнічний словник за редакцією О. Ю. Ішлинського дає наступне визначення: «Технологія – 1) сукупність прийомів та засобів переробки сировини, виготовлення продукції, переробки матеріалів, напівфабрикатів і тому подібне, що здійснюються в різних сферах виробництва. Технологія у більш вузькому смислі – технологічні процеси, самі операції добування, обробки, транспортування, складування, є складовими частинами виробничих процесів; 2) наука про способи дії на сировину, матеріали і напівфабрикати відповідними зряддями виробництва, що розробляє прийоми та способи на основі досягнень науки і техніки [16, с.435]».

Більш ґрунтовне тлумачення технології подається в одному із сучасних філософських словників, у якому вона постає як «складна, така, що розвивається, система артефактів, виробничих операцій і процесів, ресурсних джерел, підсистем соціальних наслідків інформації, управління, фінансування та взаємодії з іншими технологіями [17, с.566]».

На думку М. Є. Осипова, аналіз поняття «технологія» варто розпочати з роз'яснення значення поняття «техніка». Він вважає, що залежність технології від техніки має цілком реальну основу [5, с.20]. Техніка являє собою важливий компонент діяльності людини. Вона - результат «уречевлення» трудових функцій соціального суб'єкта. Більше того, вона визначає загальний характер діяльності, вибір та застосування інших необхідних факторів процесу праці: його організацію, матеріальні та людські ресурси, часові ритми, тип управління трудовими процесами тощо.

На наш погляд, поняття «техніка» не вичерпує всього змісту поняття «технологія». Техніка

являє собою лише один з компонентів технології, яка постає як діяльність з реалізації складного процесу в результаті якого з високою ефективністю досягається поставлена мета. На відміну від техніки, технологія вимагає попереднього конструювання технологічного процесу з точним врахуванням чітко заданих вимог і оціночних критеріїв. Ми погоджуємося з Є. О. Жуковою, яка вважає, що технологія найчастіше знеособлена, оскільки в її створенні бере участь безліч людей. Причому розробкою технології, постановкою цілей технологічного процесу і обслуговуванням технологічного процесу займаються різні люди. Технологія пов'язана з масовим індустріальним виробництвом, в її основі лежать наукові знання, вона має бути описана стандартною мовою і може бути розтиражована [2, с.32]. За словами Є.О.Жукової, «...налагоджена технологія виступає як якась програма (алгоритм, сценарій), що задає певну послідовність дій при дотриманні заданих умов і порядок функціонування всіх особистісних, методологічних і інструментальних засобів, які використовуються для досягнення мети [2, с.35]».

Н.С.Данакін конкретизує розуміння соціальних технологій як способу здійснення діяльності на основі її раціонального розчленування на процедури і операції з їх подальшою координацією і синхронізацією і вибору оптимальних засобів, методів їх виконання. Перевагою даного визначення є, зокрема, те, що воно може бути віднесено до всіх видів людської діяльності, в тому числі, звичайно ж, до соціальної роботи як інтегрованого, універсального виду діяльності, спрямованої на задоволення соціально-гарантованих та особистісних інтересів і потреб людей, і насамперед соціально вразливих груп [19, с.118].

В.Г. Афанасьєв стверджує, що соціальна технологія виступає специфічним посередником між об'єктивними процесами та суб'єктивними реаліями людей. Він пов'язує її з соціальним управлінням, де вона забезпечує дії всього механізму соціального управління. В соціальній технології реалізується «переклад об'єктивних законів у механізм соціального управління, а саме: «переклад» абстрактної мови науки ... на конкретну мову рішень, нормативів, які стимулюють людей на досягнення поставлених цілей [1, с.243]».

В. І. Іванов представляє соціальні технології як інноваційну систему методів виявлення і використання прихованих потенціалів соціальної системи, отримання оптимального соціального результату при найменших управлінських витратах. «Вони можуть бути також розглянуті як сукупність операцій, процедур на шляху отримання оптимального соціального результату (зміцнення соціальних організацій, покращення умов життя людей, запобігання конфлікту і т.п.). Соціальна технологія - найважливіший елемент механізму управління [3, с.54]». На думку В.І. Патрушева, соціальна технологія – це «своєрідний механізм поєднання соціологічних знань і соціальних резервів з умовами їх реалізації

[3, с.68]».

Автор першої монографії в Україні, присвяченої безпосередньо соціальним технологіям, В. І. Подшивалкіна також підкреслює, що це є «насамперед визначений спосіб здійснення людської діяльності для досягнення суспільно значущої мети [6, с.89]».

На думку О.Л.Скідіна, «соціальна технологія є особливим різновидом (і формою) соціальної діяльності, безпосередньо пов'язаною з розв'язанням практичного управлінського завдання, отриманням конкретного й ефективного результату [9, с.34]». Як бачимо, проблема визначення сутності соціальних технологій залишається невирішеною остаточно. Технологію у більш широкому значенні можливо визначити як сферу цілеспрямованої діяльності людини, яка організована на новітніх досягненнях сукупності технічних та соціальних наук. І тоді ми можемо говорити не тільки про технології виробництва матеріальної продукції, але й про соціально-технологічні відносини й відповідні ним види діяльності. Неможливо дати конкретне визначення поняття, яке було б вірним у всіх аспектах.

Будь-яка дефініція носить інструментальний характер, тобто виступає теоретичною умовою розв'язання певних соціальних проблем. Проаналізувавши точки зору провідних науковців з питання визначення поняття «соціальні технології», ми можемо запропонувати своє визначення соціальних технологій управління. Це – колективна соціальна діяльність, що складається з системи процедур, методів, прийомів регулювання соціальних процесів і спрямована на досягнення суспільно важливої мети або результату для вирішення різного роду соціальних проблем.

Слід зауважити, що в технології втілюються не просто праця, знання, навички та вміння окремих індивідів, але й здатність продукування соціальності, продуктивна здатність колективної праці зокрема. Ця здатність носить суспільний (соціальний) характер і виникає внаслідок розділення та інтеграції різних видів та форм діяльності. Відповідно утворюється додаткова продуктивна сила, яка, шляхом «уречевлення» в технології, утворює свого роду приріст суспільної здатності людини перетворювати природну та соціальну дійсність. У процесі науково-технічної та інформаційної революції з'являється можливість поширити технологічний підхід на всі сторони суспільного життя: соціальне управління, освіту, політику, торгівлю. Технологія дозволяє краще усвідомити механізми взаємозв'язків у системі природа – матеріальне виробництво – суспільство – людина – наука. З'являються багато технологічних нововведень, основна значущість яких, за словами Э. Тоффлера, в тому, що вони пропонують можливість нових рішень суспільних, філософських і навіть особистих проблем. Вони змінюють весь духовний світ людини, її спосіб мислення та погляди на оточення [20, с.412].

Висновки. Проаналізувавши сутність та зміст поняття «соціальна технологія» ми дійшли

висновку, що технологія втілює соціальну форму практики, засоби регулювання, контролю й управління взаємодією між предметом праці і знаряддям праці, його технологічним змістом.

Технологічні процеси необхідні не тільки для перетворення природного в соціальне в дослідженні відносин «людина – праця», необхідним є також дослідження процесу праці не тільки у технологічному, але й у соціально-

економічному аспекті.

Ці дослідження актуальні сьогодні тому, що технологічні зміни відбуваються у всіх важливих сферах діяльності людини, перетворюючи їх у єдиний сплав науки, техніки, виробництва, що, у свою чергу, потребує від суспільства рішення цілого комплексу різних завдань з урахуванням складних залежностей між усіма сферами суспільного життя.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Афанасьев В. Н. Управление неопределенными динамическими объектами / Афанасьев В. Н. – Физматлит, 2008. – 208с.
2. Жукова Е. А. Hi-Tech: Феномен, функции, формы / Жукова Е. А. : [под ред. И. В. Мелик – Гайказян]. – Томск: Издательство Томского государственного педагогического университета, 2007. – 376 с.
3. Иванов В. Н. Инновационные социальные технологии государственного и муниципального управления / В. Н. Иванов, В. И. Патрушев [изд. 2-е перераб. и доп.]. – М. : Экономика, 2001. – 303 с.
4. Марков М. Технология и эффективность социального управления / М. Марков [пер. с болг.]. – М. : Прогресс, 1982. – 267с.
5. Осипов Н. Е. Содержание и методологическая роль категории «социальная технология» в осмыслении целостности общества / Н. Е. Осипов // Вопросы философии. – 2011. - №6. – С. 16-22.
6. Подшивалкина В. И. Социальные технологии: проблемы методологии и практики / Подшивалкина В. И. – Кишинев, 1997. – 356 с.
7. Ракитов А. И. Прологомоны к идее технологии / А. И. Ракитов // Вопросы философии. – 2011. – № 1. – С. 3–14.
8. Стефанов Н. П. Общественные науки и использование технологии / Стефанов Н. П. - М.: Мысль, 1976. – 182 с.
9. Скідін О. Л. Соціальні технології в управлінні закладами освіти: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора філос. наук : спец. 22.00.06 «Соціологія культури, духовної життя» / О. Л. Скідін. – Київ: Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2001. – 48 с.
10. Тарасенко Н. Ф. Природа, технология, культура / Тарасенко Н. Ф. - Киев, 1985. – 128 с.
11. Лукьянец В. С. Нанотехнологии и их роль в судьбе цивилизации [Электронный ресурс] / В. С. Лукьянец – Режим доступа: <http://valeo-future.narod.ru/nano.html>.
12. Bohr Niels Popularization and People (1911-1962) / Niels Bohr, Finn Aaserud. - North-Holland, 2007. – 585 p.
13. Гейзенберг В. Избранные философские работы: Шаги за горизонт. Часть и целое / В. Гейзенберг: [пер. с нем. А. В. Ахутина, В. В. Вибихина]. – СПб : Наука, 2005. – 572 с. – (Сер. «Слово о сущем»).
14. Лебедев С. А. Философия науки: Словарь основных терминов / Лебедев С. А. – М. : Академический Проект, 2004. – 320с.
15. Желены М. Управление высокими технологиями / М. Желены // Информационные технологии в бизнесе: Энциклопедия [под. ред. М. Желены]; [пер. с англ.] – СПб.: Питер, 2002. – С. 81-89.
16. Новый политехнический словарь / [гл. ред. А. Ю. Ишлинский]. – М. : Большая Российская энциклопедия, 2000 . – 671с.
17. Философский словарь / [под общ. ред. проф., доктора философ. наук А. П. Яременко]. – Ростов н/Д: Феникс, 2004. – 560 с.
18. Жукова Е. А. Проблема классификации высоких технологий / Е. А. Жукова // Вестник Томского государственного педагогического университета. – 2008. - №1. – С. 34-36.
19. Данакин Н. С. Конфликты и технология их предупреждения / Н. С. Данакин, Л. Я. Дятченко, В. И. Сперанский. – Белгород: Центр социальных технологий, 2000. – 245 с.
20. Тоффлер Э. Третья волна / Э. Тоффлер. – М.: АСТ, 1999. – 784с.

Стаття надійшла до редакції 12.04.2013